

Koulutuksellinen alaluokka

Sirkka Ahonen

T I E T E E S S Ä
T A P A H T U U
56

Risto Rinne & Joel Kivirauma (toim.): Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä. Matala koulutus yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 18. Turku 2003. 337 s.

Risto Rinne ja Joel Kivirauma ovat historiallisesti suuntautuneen kriittisen koulutussosiologian etevä edustaja. He ovat tuoneet bourdieulaisten epäilyn suomalaisen koulutushistoriaan. Kun historiankirjat ennen kertoivat valituksen hankkeen vääjäämättömästä voitokulusta, uuden suunnan sosiologit näkevät koulutusjärjestelmän ihmisten erottelumyllyksi, jossa koulutuksellinen alaluokka rakentuu aina uudelleen. Vaikka sääty- ja luokkayhteiskunta katoavat, ihmiset panevat toisiaan aina ruotuun.

Alaluokka koostuu kirjoittajien mukaan niistä, jotka eivät osallistu "normaalikansalaisten" pyrintöihin vaan ovat yhteisölle pikemminkin tarpeeton taakka. Normaalikansalaisen määrittely tosin on jälkiteollisessa yhteiskunnassa kyseenalaista. Kirjan artikkelit määrittävät uuden alaluokan ennen muuta koulutusinflaation, syrjäytymisen/syrjäyttämisen ja ulossulkemisen käsitteiden avulla.

Koulutusinflaatio syntyy, kun uudet, aikaisemmin koulutusvajeesta kärsineet väestöryhmät hakeutuvat entistä korkeampaan koulutukseen vain joutuakseen huomaamaan,

että heitä vahvemmat ovat jo siirtyneet koulutusodotuksissaan seuraavalle portaalle. Ensimmäiset mainitut eivät hyödykään koulutuksestaan siten kuin odottivat. Inflaatio on syönyt heidän setelinsä. Näin on käynyt keskikoulu-, lukio- ja jopa maisterikoulutukselle. Tämän teesin todenperäisyyttä kirjan tekijät tutkivat.

Syrjäytyminen ja ulossulkeminen ovat toisiinsa kytkeytyviä käsitteitä. Kun peruskoulutus 1980-luvulla savupiipputeollisuuden hävitessä menetti suoran työmarkkina-arvonsa, miltei neljännes väestöstä oli vielä pelkän peruskoulutuksen varassa. Riskiryhmäksi muodostuivat heistä ne, jotka eivät kyenneet käyttämään jatkokoulutusmahdollisuuksia. Rakenteelliset mahdollisuudet olivat, mutta puhti puuttui. Vailla mitään ammatillista tutkintoa olevista, sekä oppilaitosten että työnantajien kiinnostuksen ulkopuolelle jäävistä kansalaisista syntyi uusi koulutuksellinen alaluokka.

Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä -teoksen kirjoittajat käyttävät aineistonaan paitsi tilastolaitoksemme mainioita työvoima-, elinolo-, terveys- ja koulutusaikasarjoja myös eri yhteisissä kerättyjä haastatteluaineistoja. He eivät tyydy yksiulotteiseen tekstianalyysiin, vaan etsivät selityksiä sekä objektiivisista rakenteista että subjektiivisista kokemuksista. Kirjan esikuvana on pikemminkin Pierre Bourdieu kuin Michel Foucault. Risto Rinne lähteekin avausluvussa "Koulutuksen ja syrjäytymisen

muuttuva yhteys” liikkeelle Bourdieun vertauksesta, jonka mukaan koulutusjärjestelmä on Paholainen joka valitsee ihmismassasta hyvän ja huonon osan saavat. Tarjolla olevia vasta-argumentteja ovat näkemykset koulutuksesta yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttajana ja kansalaisuuden rakentajana. Rinne ei sensijaan näe kovinkaan paljon tolkkua niin sanotussa luuseripuheessa, jonka mukaan osa ihmisistä on yksinkertaisesti koulutukseen kelvottomia. Kuten Bourdieu, Rinnekin jättää lukijan painimaan paradoksin kanssa: koulutus on tavoiteltava hyvä, jonka saavutettuna kuitenkin ei välttämättä enää olekaan arvokas. Käänteinen Midas-ilmiö, Rinne toteaa.

Koulutuksellista alaluokkaa on syytä etsiä

Kirjan kaikki luvut ovat hyvässä linjassa perusteeman kanssa. Ne ovat niin aineistoiltaan kuin päättelyltään vakuuttavia. Kirjoittajien havainnot tukevat yllättäen myös vanhaa koulutususkoa ja valistuksen hanketta. Marjo Nieminen tutkii aikaa 1880-1930, jolloin kansakoulun kävijöiden määrä vain hitaasti nousi. Hän toteaa kirjasisivystyksellä olleen enimmille suomalaisille vain vähän konkreettista hyötyä, mutta havaitsee, että luku- ja kirjoitustaidon puutteella ja köyhäinhoidon varaan joutumisella oli ainakin tilastollinen yhteys. Filantroopit olivat ehkä sittenkin oikeassa.

Kirsi Klemelä on lukenut Valtion Rautateiden viime vuosisadan alun työntekijöiden koottuja haastatteluja. Moni haastateltava tunnustautuu koulutususkon kannattajaksi. Kouluun olisi pitänyt mennä, vaikka elettiin puutteessa. Valtion Rautatiet vaikutti ehkä omalla koulutuseetoksellaan kannanottoihin. Yhtiö ei kuitenkaan voinut vaikuttaa työntekijöidensä koulutustasoon, joka pysyi varsin vaatimattomana aina suuren muuton aikaan asti. Haastatteluissa työntekijät haikailivat sitä mitä heillä ei ollut.

SirkkuRautakorpi seuraa koulutuksensubjektiviivisen arvon muuttumista 1900-luvun mittaan haastatteluaineistossaan. Alkuvuosikymmenien epämääräinen koulunkäynnin arvostus muuttuu suuren muuton ajan suoranaisesti häpeäksi siitä, ettei haastateltavalla ollut koulutusta. Loppuvuosikymmeninä saa sijaa turhautuminen siitä, ettei koulutus antanutkaan paikkaa auringossa. Mikko Aro tarttuukin omassa artikkelissaan *Syteen vai saveen?* kysymykseen koulutuksen inflaatiosta. Koulutustason kilpajuoksu koski suuren muuton jälkeisessä Suomessa kaikkia sosioekonomisia ryhmiä. Koulutustaso nousi joka ryhmässä. Aron mukaan inflaatiosta kärsivät kuitenkin vain keskitason ja alimman korkea-asteen koulutuksen saaneet, joiden yhteiskunnallinen asema ja tulotaso suhteellisesti laskivat. Taustalla oli koulutusasteiden välisten hyötyerojen yleinen tasoittuminen. Perusasteen koulutuksenkaan suhteellinen arvo ei ole suinkaan romahtanut. Tähän yllättävään tulokseen löytyy ehkä osaselitys solidaarisesta tulopoliitiikasta, josta vielä oli jälkiä 1980-luvulla. Aron aineisto päättyy 1990, minkä jälkeen tilanne on todennäköisesti muuttunut solidaarisuusrakenteiden rapistessa.

Koulutuksellista alaluokkaa on syytä jatkosakin etsiä. Niin kansakunnan kuin etenkin hyvinvointivaltion rakentajat katsoivat ettei maalla ole varaa ”alaluokkaan”. Mahdollisuuksien tasa-arvo oli koulutuspolitiikan kulmakivi. Vaikka Risto Rinne ja Joel Kivirauma eivät loppuluvussa halua vetää suoraa yhteyttä koulutuksen ja elämästä selviytymisen välille ja varoittavat koulutusinflaatiosta, *Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä* antaa välillisesti tunnustuksen hyvinvointivaltion perinnölle. Koulutuksellisen tasa-arvon rakenteita ei ehkä olekaan syytä purkaa vaan pönkittää. Niissä on kohtia, joissa tapahtuu putoamisia, eikä koulutus saisi olla pudotuspeliä.

Kirjoittaja on professori emerita Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitoksella.